

Monty Python and the Holy Grail

speelduur: 85 min.

jaar: 1974

filmkeuring: 12 jaar

regisseur: Terry Gilliam en Terry Jones

cast: John Cleese, Michael Palin, Terry Gilliam, Terry Jones, e.a.

periode / tijdvak / eeuw:

Vroege Middeleeuwen; monniken en ridders; 9^e – 11^e eeuw¹

Late Middeleeuwen; steden en staten; 12^e – 15^e eeuw²

plaats:

West-Europa, Groot-Brittannië

thema's:

Ridders van de Ronde Tafel, hofcultuur, hoofsheid, relieken, de Heilige Graal, literatuurgeschiedenis, ridderromans, mythen en sagen, flagellanten, de pest, heksenvervolging

bruikbaarheid:

Monty Python and the Holy Grail geeft blijk van de gave van de makers om, ondanks alle meligheid, een aantal kenmerkende aspecten van de Middeleeuwen op een weliswaar eigenaardige maar heldere manier uiteen te zetten. Als vrolijke en prikkelende afsluiting van / inleiding op de behandeling van bepaalde middeleeuwse thema's zijn een aantal scènes daarom zeker bruikbaar.

De ervaring leert dat deze film niet in alle leerjaren hetzelfde gewaardeerd wordt. In VWO1 werd de film nog het best ontvangen. De eersteklassers vinden de slapstickachtige humor fantastisch. In HAVO3 heerst verdeeldheid: dit soort grappen lijkt niet altijd aan hen besteed.

samenvatting:

Arthur is volgens de legende een Engelse koning die, in tegenstelling tot zijn vader, van het verdeelde Engeland een behoorlijke eenheid weet te smeden. Op zijn slot te Camelot ontvangt hij geregeld de twaalf dapperste ridders van het land, om met hen over belangrijke politieke kwesties te spreken. De tafel waaraan vergaderd wordt is niet rechthoekig maar rond en symboliseert de onderlinge gelijkwaardigheid van de ridders die er aan plaatsnemen – aan het hoofd zitten is immers niet mogelijk. De *Ridders van de Ronde Tafel* hebben een aantal gemeenschappelijke doelen: één ervan is het vinden van de Heilige Graal.³

Van alle relieken, echt of nep, was de Heilige Graal zonder twijfel de meest tot de verbeelding sprekende.⁴ Volgens sommige overleveringen was het de kelk waaruit Christus dronk tijdens het Laatste Avondmaal. Weer een andere traditie leert ons dat het de schotel was waarin Jozef van Arimathea het bloed opving dat uit Jezus' zij stroomde

¹ De 'historische' Arthur leefde in de Vroege Middeleeuwen. Al in de negende eeuw wordt zijn naam genoemd in de *Historia Britorum*. (Monty Python kiest voor het jaar 932 om Arthurs *quest for the Holy Grail* te laten beginnen.)

² De 'legendarische' Arthur, zoals wij hem nu nog kennen, kreeg gaandeweg vorm in de 12^e eeuw. In de twintigste eeuw wordt echter voornamelijk teruggegrepen naar *Le morte d'Arthur* van Thomas Malory uit 1450.

³ ...en een ander doel is bijv. het verslaan van de Saksen.

⁴ Ook de nazi's waren bijzonder geïnteresseerd in de Heilige Graal. De wetenschapper Otto Rahn werd speciaal door Hitler ingehuurd om het verhaal van de Graal te integreren in de nazi-ideologie. Dit gegeven inspireerde Steven Spielberg voor zijn film *Indiana Jones and the Last Crusade* (1989) en, in mindere mate, *the Raiders of the lost Ark* (1981).

toen hij na de kruisiging de bekende speerstoot toegediend kreeg. Hoe het ook zij, de Heilige Graal had speciale, bovennatuurlijke krachten en hij die ervan dronk zou het eeuwige leven krijgen. Volgens de overlevering was het goed mogelijk dat dit kostbare relik zich ergens in het huidige Groot-Brittannië bevond.

Deze film persifleert de legende van de Ridders van de Ronde Tafel en hun zoektocht naar de Heilige Graal. Geheel volgens de Monty Pythontraditie is een volslagen idiote vertelling het resultaat. Behalve Sir Lancelot *the Brave*, Sir Robin *the not-quite-so-brave-as-sir-Lancelot* en Sir *not-appearing-in-this-film*, maken we kennis met onder meer een bloeddorstig konijntje, het *kasteel Arrghhh* en *de ridders die "nie" zeggen*. Hoewel de originele verhaallijn van de bekende Arthurromans volledig ondergeschikt is gemaakt aan de vele grappen en grollen en de typische animaties van Terry Gilliam, is deze desalniettemin steeds aanwezig.

historische context:

Of koning Arthur zoals wij hem kennen uit de verhalen ooit echt bestaan heeft, is vrijwel uitgesloten. Wel zeker is dat zijn naam in de negende eeuw op begint te duiken in diverse *Vitae* (middeleeuwse biografieën van heiligen, geschreven door monniken). Zo maakt Arthur rond 830 zijn opwachting in de *Historia Britorum*, waarin naar hem wordt verwezen als een Brits-Romeinse legeraanvoerder die in de vijfde eeuw na Christus vocht tegen de invallen van de Angelen en de Saksen nadat de Romeinen Engeland omstreeks 400 hadden verlaten.

In de elfde eeuw kregen de verhalen over deze Arthur een politieke functie. Sinds 1066 werd Engeland geregeerd door de Normandiërs. Deze nieuwe, Frans sprekende heersers stamden af van de Noormannen die in de negende en tiende eeuw de kusten van Europa hadden geteisterd om zich uiteindelijk te settelen in Normandië (de naam is afgeleid van *Noormannen*). Van daaruit ondernamen zij in de elfde eeuw een succesvolle poging om het Angelsaksische Engeland onder de voet te lopen (1066: Slag bij Hastings). Eenmaal aan de macht zochten de nieuwe Engelse (lees: Franse) koningen een Brits equivalent voor Karel de Grote. Enigszins kunstmatig integreerden zij daartoe de roemruchte Arthur in hun eigen geschiedenis om niet onder te doen voor hun Franse ambtgenoten op het Europese vasteland. Deze laatsten lieten er zich op voorstaan dat hun heerschappij direct terug te voeren was op hun illustere voorvader Karel de Grote.

Wanneer in de twaalfde eeuw een aantal hofschrijvers als Chrétien de Troyes en Geoffrey van Monmouth elementen uit de Keltische verhaaltraditie samen beginnen te voegen met eerdere beschrijvingen van de Arthurfiguur,⁵ ontstaan de Arthurromans zoals we die nu nog in grote lijnen kennen. Diezelfde schrijvers vulden het verhaal bovendien aan met nieuwe personages als ridder Percival (bedacht in Duits taalgebied) en typisch middeleeuwse motieven als *de queeste* (waarvan de zoektocht naar de Heilige Graal een voorbeeld bij uitstek is) en *de onmogelijke liefde* (tussen bijvoorbeeld ridder Lancelot en Arthurs vrouw Guinevere). De vele romans en verfilmingen over de levens van Arthur, Lancelot en Galahad die we in de twintigste eeuw hebben leren kennen, zijn tenslotte allen gebaseerd op een meer recente variant van het verhaal uit omstreeks 1450, namelijk *Le Morte d'Arthur* van Thomas Malory.

Was Arthur in de vroegste bronnen nog een onverschrokken en woest krijger, vanaf de twaalfde eeuw wordt hij steeds meer neergezet als de nobele en ridderlijke held zoals wij hem kennen. Dit laatste had alles te maken met de opkomst van de hofcultuur, waarin literatuur een belangrijke rol speelde. Verhalen over ridders en andere helden schiepen een romantisch ideaalbeeld van hoe met name edellieden elkaar tegemoet dienden te treden.

Deze hofcultuur, ofwel *hoofse* cultuur (hoofs betekent: *van* of *aan* het hof), ontstaat aan de Franse hoven en verspreidt zich vanuit Frankrijk over de rest van Europa. Doordat in de twaalfde eeuw de welvaart toenam, hoefden de edelen nauwelijks nog te vechten in veldslagen en maakten zij steeds meer tijd vrij om zich met de goede

⁵ Een hoofdfiguur uit Keltische sagen was de magiër / druide Merlijn. Dit personage werd aangepast en ingebed in de verhalen over Arthur.

zaken des levens bezig te houden. Een bron van inspiratie daarvoor was de Arabische cultuur, waarvan de Europeanen tijdens de kruistochten⁶ kennisnamen en waarin de kunst van het levensgenieten verder ontwikkeld was dan in Europa. Hoofse edelen die tijd en geld genoeg hadden, brachten op aangename wijze hun vrije tijd door en genoten samen met standgenoten en elegante vrouwen van muziek, dans, wijn, gezelschapsspelen en toernooien.

De term *hoofsheid* sloeg bovendien op het gedragsprotocol dat later uitgroeide tot een beschavingsideaal, maar allereerst bedoeld was om het onderlinge, persoonlijke verkeer aan het hof te regelen. Zelfbeheersing, dienstbaarheid aan heer, kerk en vrouw (= *hof-felijkheid!*), waren meer algemene deugden, terwijl er op gebied van kleding, tafelmanieren, conversatie en de wijze van vechten concrete regels bestonden. Op die manier was hoofsheid voor de adel ook een middel om zich te onderscheiden van de rest van de samenleving, die er een minder verfijnde levensstijl op na hield.

Zoals gezegd speelde literatuur een belangrijke rol binnen de hofcultuur en bij de verspreiding van hoofse idealen. Het voordragen en luisteren naar liederen en verhalen over de (hoofse) liefde en over ridders als Arthur, Lancelot en Percival, werd een geliefd tijdverdrijf van de adel. Edellieden en later ook rijke burgers spiegelde zich aan de heldhaftige ridders in de verhalen: zij lieten immers zien hoe het hoorde volgens de hoofse regels, terwijl de schurken zich over het algemeen juist onhoofs gedroegen.

afzonderlijk bruikbare scènes:

een suggestie, ongeveer 22 minuten:

1.) scène 3 (6:38 – 8:29) pestdorp / 'bring out your dead'

In de Middeleeuwen werd Europa veelvuldig geteisterd door de pest. Vanaf de veertiende eeuw braken vele pestepidemieën uit die miljoenen levens eisten. De beruchtste pestepidemie, beter bekend als *de Zwarte Dood* (1347-1351), doodde naar schatting één derde van alle Europeanen. De (bij)gelovige bevolking zag in de pest veelal een straf van God. Ook gaven ze de joden vaak de schuld voor deze vreselijke ziekte (zie hieronder). De meest voorkomende varianten van de ziekte waren de zogenaamde builenpest en de longpest. De builenpest wordt veroorzaakt door de beet van een vlo van de zwarte rat. Iemand die ermee besmet was kreeg koorts en werd bedekt met zweren ('builen').⁷ De longpest werd van mens tot mens overgedragen en één van de symptomen was het ophoesten van bloed. De pest was ongelofelijk besmettelijk en in vrijwel alle gevallen vond een besmet iemand snel de dood.

Zoals in de joden zo vaak in de geschiedenis een zondebok werd gevonden, moesten zij het bij diverse pestuitbraken ook weer ontgelden. Omdat joden beschuldigd werden van het opzettelijk vergiften van de openbare waterputten, vonden er in Europa talloze pogroms plaats. Tienduizenden joden vonden zo de dood.

De beschuldiging aan het adres van de joden was waarschijnlijk een gevolg van onbegrip of afgunst. Het bleek namelijk dat joden veel minder getroffen werden door de pest dan niet-joden. Door toepassing van oudtestamentische reinigingswetten werden zij minder snel met de ziekte besmet. Bovendien gebruikten zij geen water uit de openbare waterputten. Terwijl de niet-joodse middeleeuwen bij bosjes stierven, bleef het joodse bevolkingsdeel op deze manier vrijwel ongedeerd.

2.) scène 5 (11:32 – 15:49) de zwarte ridder

In deze slapstickachtige scène zien we John Cleese als de Zwarte Ridder: een onverschrokken en mateloos toegewijde krijger, die zoals het een echte ridder betaamt niets wil weten van het opgeven van de strijd. De Zwarte Ridder loopt over van vechtlust en vecht tot hij erbij neervalt...

⁶ Tussen 1096 en 1272 vonden er negen plaats.

⁷ Toen omstreeks 1670 de zwarte rat door de bruine werd verdrongen, kwam er - althans in West-Europa - een einde aan de ziekte. In 2000 is er nog een kleine pestepidemie geconstateerd in India.

3.) scène 6 (15:50 – 20:31) 'flagellanten' / heksendorp

(*'Pie Jesu, domine, dona eis requiem sempiternam'* = *God, trouwe Here Jezus, schenk hen eeuwige rust.*)

Flagellanten waren middeleeuwse geloofsgroepen die zichzelf en elkaar in boetetochten met gesels afranselden om berouw te tonen voor de zonden van de mens. Met name in de Late Middeleeuwen trokken groepen flagellanten door het land, omdat men dacht dat door zelfkastijding de pest uitgedreven kon worden. In deze scène is te zien hoe een vergelijkbare groep monniken zichzelf niet bedient van gesels, maar houten plankjes gebruikt om zichzelf iedere vijf seconden op het hoofd te meppen.

In het tweede deel van deze scène wordt iemand beschuldigd van hekserij. Daarbij wordt het gemak waarmee iemand vroeger als heks bestempeld werd gepersifleerd. Heksenvervolgingen waren in zekere zin een uiting van de opperste verwarring waarin met name de bevolking van Noord-Europa verkeerde toen zij eeuw na eeuw geteisterd werd door honger, rampen (bijvoorbeeld misoogsten), ziekte (de pest!) en oorlog. Dood en verderf voedden angstgevoelens en bijgeloof. Vanaf de vijftiende eeuw werd er steeds vaker jacht gemaakt op 'heksen' die verantwoordelijk werden gehouden voor het uitbreken van ziektes of voor andere ellende. Overigens vonden de echt grootscheepse heksenvervolgingen pas plaats in de zestiende en vooral zeventiende eeuw – en dus niet zozeer in de Middeleeuwen.

4.) scène 11 (31:32 – 34:10) het verhaal van Sir Robin / 'the brave'

Het leven van dappere ridders werd door minstrelen bezongen in liederen en gedichten waarin hun heldhaftigheid onderstreept werd. Deze werden ten gehore gebracht op feesten en partijen aan de verschillende Europese hoven, ter vermaak van edellieden (en in de Late Middeleeuwen steeds vaker ook van rijke burgers). Toehoorders namen op die manier kennis van ridderlijke gedragsregels, waarden en normen.

In deze scène worden de daden van Sir Robin de Dappere bezongen. Robin doet zijn bijnaam en reputatie vervolgens absoluut geen eer aan: hij blijkt een nogal laffe ridder! De minstreel past direct de tekst van het lied aan...

5.) scène 12 (34:35 41:20) het verhaal van Sir Galahad / 'the Pure - the Chaste'

Matigheid, zelfbeheersing en kuisheid zijn typische ridderlijke idealen. Een deugdzaam ridder moet zijn seksuele begeerten weten te beteugelen als het er op aan komt. Niet voor niets is de geheime of onbereikbare liefde (waar dus geen seks aan te pas komt!) in ridderromans steevast een thema.⁸

De maagdelijke ridder Galahad, bijgenaamd *de Kuise*, voldoet helemaal aan dit ideaal. Uitgerekend iemand als hij strandt tijdens zijn reis in een kasteel dat bewoond wordt door uitsluitend jonge, welwillende meisjes. Wat een verleiding! Nét op het moment dat Galahad zijn kuisheid af wil zweren om zich over te geven aan al dat moois, wordt hij 'bevrijd' door Sir Lancelot.

(Deze scène is echt een komisch hoogtepunt in deze film, maar - let op! - wel een beetje pikant... Als je geen zin hebt om aan eersteklappers uit te leggen wat orale seks is, zou je kunnen overwegen deze scène over te slaan.)

Tijs van den Boogaard, oktober 2007

⁸ De liefde tussen Lancelot en Arthurs vrouw Guinevere is daarvan een bekend voorbeeld. Hun liefde is ongepast, verboden en lange tijd heel erg geheim. Uiteindelijk geven beiden toe aan hun hartstocht en maken hun liefde openbaar. Een weinig *ridderlijke* actie van Lancelot...!